

Češka „katoliška moderna“.

Literarna drobtina. — Spisal Fr. Ks. G.

Marsikdo se je že spotikal nad imenom „katoliške moderne“. — Ali katolicizem ni za vse narode in vse čase? Kaj je torej treba modernega katolicizma in „katoliške moderne“? Ali ni prava katoliška umetnost moderna že zato, ker je katoliška?

Distinguo! V umetnosti je treba ločiti idejo (vsebino) in obliko. In oblika v umetnosti ni kar tako neznatna in brezpomembna stvar!

Češka „katoliška moderna“ je nastopila leta 1895. s knjigo „Pod jedním praporem“ (Almanah katoliških čeških pesnikov). Že prej je nekaj završalo po češkem Parnasu. Novo umetniško gibanje, ki se je okoli leta 1900. s Francoskega razširilo po vsi Evropi, je tudi na Češkem odmevalo v mnogih mladih srcih. Večinoma so bili to mladi ljudje brez trdnega prepričanja, ki so slepo drvili za tujimi vzori — seveda s tem ne mislim reči, da so bili brez talenta in umetniškega čuta. Pa vstali so tudi mladi talenti katoliških nazorov, ki so začutili novo življenje v svojih pesniških dušah in spoznali, da se dá bogastvo krščanskih idej prav lepo izliti v moderno obliko. Leta 1895. so se združili v krožek: „katoliške moderne“ in nastopili pred češkim občinstvom.

Benediktinec dr. Pavel Vychodil, eden prvih čeških miselcev, urednik tedanje „Hlídky literarne“ in sedanje „Hlídky“, je znal ceniti ta pojav. Onim, ki jim ni bilo po volji ime „katoliške moderne“, mirno in trezno odgovarja: „Samo po sebi se razume, da to ime nima nobenega drugega pomena, kakor da ti pesniki študirajo tudi moderno poezijo in njeno virtuosno obliko, kar še nikakor ni greh . . . Le nikar se ne pulimo za besede!“¹⁾

Ker ni bilo nobenega primerne katoliškega leposlovnega lista, si je krožek „ka-

toliške moderne“ 1. 1896. ustanovil svoj list „Nový Život“, ki je torej letos nastopil že svoj šesti letnik. Začetek je bil seveda skromen. Vendar je „Nový Život“ takoj v začetku nastopil z odločnim programom; saj mu ni bilo treba gledati v temno daljavo in se boriti s splošnim skepticizmom, kakor to opažamo pri drugih „modernih“. V uvodu I. letnika beremo: „Mi hočemo krščansko umetnost. Ne sanjavo in nestalno novokrščanstvo, ampak zdravo, polno katoliško umetnost hočemo . . . Upiramo se liberalni breznačajnosti, ki se imenuje moderni diletantizem. Hočemo moško in podjetno bodrost namesto zoprnega pesimizma. Hočemo umetnost namesto literarnega rokodelstva in suhega moraliziranja.“ List nima polemčnih namenov. „Nastopamo s palmo miru v roki . . . le kot del prepevajoče in stvarjajoče cerkve, naš list goji le krščansko umetnost.“ Toda kljub temu se „Nový Život“ ni mogel popolnoma izogniti polemiki.

Glavna naloga „katoliške moderne“ je svetu pokazati, da se dajo katoliške ideje prav lepo prikazovati v moderni, času primerni obliki. „Nový Život“ piše o tem: „Katoliška moderna smo v tem zmislu, da hočemo zajemati iz neizmernih zakladov katoliške umetnosti, zgodovine in življenja; da hočemo pokazati, kako je mogoče tudi najnovejše ideje spraviti v soglasje s katoliškim naukom, samo da so ideje res čiste in vznesene, in da svojim idejam dajemo moderni in umetniški izraz.“ (I. 1., str. 20.) „Katoliška moderna“ se res z uspehom zateka k prvim virom krščanske umetnosti in se navdušuje ob onih umotvorih srednjeveške umetnosti, ki so „privreli svetnikom iz srca“ — kakor se izraža Bilek. Pesniki „katoliške moderne“ se zanimajo za svetopisemsko poezijo, za poezijo cerkvene liturgije in

¹⁾ „Hlídky literarní“ I. 1895., str. 231.

srednjeveške mistike. Ob teh virih se je vedno oživljala krščanska umetnost; in tudi moderna krščanska poezija najde tu najlepših in najčistejših vzorov.“

„Katoliška moderna“ ne zametuje umetniških pridobitev prejšnjih dob, zraven pa priznava napredek moderne umetnosti v tehniki in obliki. Trudi se, da v spretnosti prikazovanja in v obliki ne bi zaostajala za protikatoliškimi modernimi pisatelji. Že zunanja oblika, ilustracije in vinjete „Novega Života“ in drugih publikacij „katoliške moderne“ človeka na prvi pogled spomnijo modernih drznosti in posebnosti v obliki. Ta stran je pa jako kočljiva, ker je le težko, težko zadeti pravo, srednjo pot. Že l. 1896. je pisala „Hlídká“, da hoče biti „katoliška moderna“, najprej moderna, a potem šele katoliška. Onega pronikanja verskega življenja od znotraj na zunan, one tople mistične srednjeveške poezije ne vidimo v „katoliški moderni“. Temu je menda vzrok nesoglasje med obliko in vsebino. Nimajo še primerne oblike, ki bi vanjo vlili svojo dušo; izvirnost oblike je pa tako važna, da je ne morejo in ne smejo kopirati pri krščanskih umetnikih prejšnjih dob. Tako „Hlídká“.

Krožek „katoliške moderne“ se je vedno bolj širil; „Nový Život“ je vsako leto napredoval in rasel. Po svojih umetniških nazorih sta se „katoliški moderni“ približala dva najgenialnejša moderna češka umetnika: obrazni umetnik in slikar Bílek in pesnik Otokar Březina. Ta dva umetnika sta po pravici ponos „katoliške moderne“, kakor sta tudi sploh ponos mlade katoliške umetnosti. Oba sta laika, toda laika globokega krščanskega prepričanja. Oba sta mistika v pravem krščanskem zmislu; v samoti zamišljata velika dela krščanske umetnosti.

V zadnjih treh letih je „Nový Život“ razširil svoj program in se začel zanimati tudi za cerkveno-socialna vprašanja. Lansko leto se je pa ustanovil za taka vprašanja nov list „Rozvoj“, revija za javno življenje, vedo, literaturo in umetnost. Tukaj „katoliška moderna“ nima tako srečne roke kakor v umetnosti, in boljše bi bilo, ko bi bila ostala pri

čistoumetniških vprašanjih. Zapletla se je v Schellov in Müllerjev moderni „reformkaticizem“. Sploh kaže, da je Müller „katoliško moderno“ speljal na nevarna ali vsaj kočljiva pota, ki kaj malo spadajo v umetniški delokrog. Dr. Jožefa Müllerja je treba poznati celega, posebno kot krščanskega filozofa; potem njegove fraze o modernem katicizmu, o napredku itd. niso več tako zapejljive. Njemu že zaradi njegove čudne mrznje do skolastike, te krščanske filozofije „par excellence“, ne moremo zaupati. Naj si že ta mrznja izvira iz nevednosti ali strasti, za krščanskega misleca ni častno ne to ne ono. Tak mož pač nikoli ne bo mnogo storil za napredek katoličanstva, pa naj še tako trdi, da ima najboljše namene; s svojim modernim „reformkaticizmom“ bo k večjemu napravil kako majhno kratkotrajno zmešnjavo v nesamostojnih glavah — drugega pa nič. Zato bi svetovali „katoliški moderni“, naj nikar ne išče opore pri Müllerju.

Ljuba in simpatična nam je „katoliška moderna“, v kolikor nastopa kot del „prepevajoče in stvarjajoče cerkve“, nikakor ji pa ne moremo kaj posebno zaupati, kadar sega predaleč in hoče delati v duhu Müllerjevem.

„Katoliška moderna“ ima v svojem krogu lepo število nadarjenih pesnikov, ki so obogatili češko slovstvo z mnogimi pesniškimi proizvodi trajne vrednosti; ona ima največ zaslug, da se je poživila novejša češka katoliška literatura. V kratkem času je nenavadno napredovala in se še vedno lepo razcvita.) — Voditelj „katoliške moderne“ in urednik njenega glasila je kapelan Karol Dostál-Lutinov, nadarjen pesnik in essayist. Njemu se pridružuje benediktinec Sigismund Bouška, pesnik širokega obzorja, izvrsten poznavavec romanskih literatur in velik

¹⁾ „Nový Život“, ilustrirano glasilo „katoliške moderne“, bo letos izhajal v povečani obliki. Celoletna naročnina stane 8 K. Naslov: Nový Život — Nový Jičín — Morava. Največji češki katoliški leposlovni list je krasno ilustrirana „Obrázková Revue“. Naročnina 16 K za celo leto. Naslov: Praha, 200 - 11., Pštrossová ulice.

ljubitelj krščanske mistike. Okoli nju se zbirajo še mnogi mlajši in starejši pesniki in novelisti. Vse pa presega mojstra-umetnika Bflek in Brežina, ki sta najlepši dokaz, da

je katoličanstvo tudi v umetnosti princip napredka. Tu lahko vidimo, kako bogati so zakladi krščanske resnice in lepote, katere katoličanstvo nudi vsem pravim umetnikom.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.

Kadar se zgrinjajo po selu zadnji jesenski dnevi, pričakuje kmetič v vedno večjem hrepenenju Mohorjevih knjig. Shranil je že nekaj gmotnega dobička, le duševnega še ni. In ko pride zaželeni čas, obriše parkrat roke ob obleko, gleda, šteje, prelistuje . . .

„Res! Ni bilo škoda dveh kron in jih ne bo!“ Izpreleti ga čut nenavadnega veselja.

„Koliko lepih stvari . . . Čaki! moj sosed se mora zanaprej zapisati med Mohorjane“ . . .

Tak je vtis preproste duše ob novih družbenih knjigah. Tudi mi smo mislili podobno, ko smo prebrali *Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1901*.

Ob Finžgarjevi povesti „Dovolj pokore“ so nam vstale razne misli o njegovih pisateljskih zmožnostih in posebnostih. Kadar stopi Finžgar kot pisatelj v salon med razvajeno gospodo, mu ne more nihče reči: „Glej, nepovabljenega gosta!“ Fin estetiški okus, neka eleganca v slogu in pripovedovanju, natančno, skoro prenatanko opisavanje, razkošen jezik, izborna psihologija: vse to glasno priporoča pisatelja v tisti družbi, ki baje nosi ves „bonton“ že v mazincu. Če pa se prikaže Finžgar v nizko kočo s šegavo živahnostjo, z domačo govorico, z naravnim vedenjem, zdi se nam, da je prišel znanec med svoje znance. Mirno in neprisiljeno se razvija pred nami dejanje te povesti: Včasih nas gane v sočutju, včasih v pomilovanju, tukaj nam slika dobroto in lepoto ljudske duše, tamkaj nam riše divjo strast, lakomnost, prepirljivost. — Značaji so krepko začrtani, tu in tam premonotonni, ker so vezani na isti kraj. N. pr. pri Poljščakovih: Mati, Majda, Jaka. Troje enako blagih, miroljubnih duš! Drugače pa imajo značaji tudi svoje kontraste (Klemen — Poljščak, Štefan — Jaka), kar precej povišuje umetniško vrednost Finžgarjeve povesti. Le Matijčevega norčavega ravnanja nismo mogli takoj umeti. Zmede, v kakršne je bil zapleten Matijec, so mu res lahko zmešale pamet, a pisatelj nam bi moral na odločilnem mestu razkriti njegovo notranjo izpremembo, namesto da

je naznanil manj važne stvari. Požigalca naj bi razodel šele po Klemenovi smrti. Strahopetni očka Bolej so se vsekako prehitro udali Strgarjevemu prigovarjanju, naj gredo ž njimi ponoči na pokopališče. Pa vidim, da silimo v malenkosti. Naprej!

Meško je pač vedel, komu piše „Pripovedko“, zato je tudi način izvrstno pogodil. Sam satan si svojega Psyhofagosa ni mogel dosledneje misliti, kakor je naslikan v „Pripovedki“. Grozno se boji, da ga vladar za kazen ne pošlje na Svete Višarje . . . svetih besed in dobrih stvari ne more trpeti, z drugimi in s svojimi močmi si prizadeva, da pridobi peklu vsaj eno dušo. Posrečilo se mu je! In plačilo? „Satan mu je pomolil pod nos svoj kosmati rep, katerega konec je ta (Psyhofagos) ves srečen in z navdušenjem poljubil.“ To je plastičen konec „Pripovedke“!

Podgoričan nam je v „Prvem hlebu“ zabavno pokazal, kaj premore pogumna vztrajnost. Če pregledamo spis v celoti, imenovali bi ga jasno dispozicijo za daljšo povest. Izvrstnim, življenja polnim dialogom dodali bi nekaj dejanja, narave, psihologije, pa bi še ne bila „tako dolgočasna reč“ in ljudstvu naravnost všeč. Saj zna Podgoričan pristne narodne prizore opisovati v pristno narodnem tonu, kakor malokdo.

No, P. Perko — boste rekli — se je s svojo nežno črtico „Umrta“ precej približal temu cilju. V tako harmonijo se strinja v gorski koči tihi mir in smrtna otožnost, plamen sveč in upanje na boljšo večnost, mrtvaški oder in ob njem sočutna govorica. Upamo, da se pisatelj prihodnjič izskromne, a pri vsem tem častne „sličice“ povzdigne do večje povesti v tem slogu.

Ganljiva poezija svetega večera preveva tudi Rado Kosarjeve „Božičnice“; lahkota, milina in neka otožnost diha iz Meškovih verzov. A. Medved, Milka Posavska in F. Neubauer so nam z gladkimi stihmi obnovili marsikatero lepo misel.

Poučni del Koledarjev obsega precej kratkih, zanimivih in poljudnih sestavkov, med katerimi je zelo koristen spis Podborov: „Fosfornokislo apno in živinoreja.“

„Slovensko planinsko društvo“ je v sedmih letih svojega obstanka precej storilo, da